

**СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИ,
ЯКА ВЧИНЯЄ КОНТРАБАНДУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ****SOCIO-DEMOGRAPHIC DESCRIPTION OF THE PERSON,
WHICH MAKES THE SMUGGLING OF CULTURAL VALUABLES**

Мищенко М.О.,
к.ю.н., старший викладач кафедри кримінального права,
процесу та кримінології
Інститут кримінально-виконавчої служби

Залялова І.М.,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального права,
процесу та кримінології
Інститут кримінально-виконавчої служби

У статті досліджено поняття, зміст соціально-демографічних ознак особи злочинця, який учиняє контрабанду культурних цінностей, а також їх місце в системі запобігання злочинам, що посягають на культурні цінності.

Ключові слова: культурні цінності, контрабанда культурних цінностей, особа злочинця, запобігання контрабанді культурних цінностей, соціально-демографічні ознаки особи злочинця.

В статье исследовано понятие, содержание социально-демографических признаков личности преступника, который совершает контрабанду культурных ценностей, а также их место в системе предупреждения совершения преступлений, что посягают на культурные ценности.

Ключевые слова: культурные ценности, контрабанда культурных ценностей, личность преступника, предупреждение контрабанды культурных ценностей, социально-демографические признаки личности преступника.

The article is sanctified to research of a concept, maintenance of socio-demographic signs of person, that accomplishes of the smuggling of cultural valuables, and also their value in the system of prevention of feasance of these crimes.

When exploring the features to prevent smuggling of cultural valuables in Ukraine, the issue concerning criminological characteristics of a person who commits this type of crime becomes relevant. In fact having in your disposal at least a collective, generalized portrait of the criminal, you can develop the most effective methods that contribute to the prevention of smuggling of cultural valuables at both individual and general levels.

It is quite natural that the list of socio-demographic characteristics is not steady and they alone have no criminological or criminal legal significance, but collectively against those persons who have committed crimes, they provide important information, without which it is impossible to carry out the tasks aimed at preventing crimes effectively.

Despite the fact that during the years 2006–2011 mostly men were condemned for the contraband of cultural valuables, over the last four years there have been significant changes in the statistical indicators regarding the commission of smuggling of cultural valuables by women – such cases increased significantly up to 25%.

With regard to basic socio-demographic characteristics, the following generalized “portrait” of person, convicted of the smuggling of cultural valuables can be made: a middle-aged citizen of Ukraine, who lives in a city, without a permanent job or a certain occupation, not previously convicted, not married or divorced, has no children, with secondary or vocational education.

Key words: cultural valuables, smuggling of cultural valuables, face of criminal, prevention of feasance of smuggling of cultural valuables, socio-demographic signs of a face of criminal.

Під час дослідження особливостей запобігання вчиненню контрабанди культурних цінностей в Україні набуває актуальності питання щодо кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє ці злочини. Адже, маючи у своєму арсеналі принаймні збірний, узагальнений портрет злочинця, ці знання можна використати для подальшої розробки найбільш ефективних способів, що сприятимуть запобіганню вчиненню контрабанди культурних цінностей як на індивідуальному, так і на загальному рівнях. З огляду на це метою статті є комплексне дослідження соціально-демографічних ознак у структурі особи, яка вчиняє контрабанду культурних цінностей, з метою розроблення ефективних засобів запобігання вчиненню злочинів цього виду.

Контрабандою культурних цінностей, відповідно до ч. 1 ст. 201 Кримінального кодексу (далі – КК) України, є переміщення культурних цінностей через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. В основному складі зазначеного злочину вона належить до тяжких (ч. 1), а у кваліфікованому – до особливо тяжких суспільно небезпечних діянь (ч. 2).

Варто погодитися з І.М. Даньшиним, який зазначив, що особа злочинця включає низку елементів, тобто певну кількість різних ознак, зокрема соціально-демографічні ознаки, такі як відомості про стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання,

інші дані про соціальний статус особи [1, с. 37–40]. Деякі науковці більш ґрунтовно описують групу ознак, що характеризують рід занять особи злочинця, відокремлюючи наявність постійної роботи, її тривалість, частоту зміни місця роботи, інші джерела матеріального доходу (випадковий заробіток, зайняття жебрацтвом, злочинною діяльністю) [2, с. 88], а також громадянство [3, с. 97].

Варто зазначити, що питання, пов'язані з характеристикою особи, яка вчиняє контрабанду культурних цінностей, на сучасному етапі розвитку юридичної науки досліджувалися вкрай поверхово. До правників, котрі виявляли науковий інтерес до зазначених питань, належать Є.П. Гайворонський, В.К. Гришук, Л.В. Дорош, О.М. Омельчук, О.В. Процюк, В.В. Сіленко. Однак названі автори все ж приділяли більше уваги дослідженню питань кримінально-правового аналізу складу злочину «контрабанда» та «контрабанда культурних цінностей», частково розкриваючи кримінологічні аспекти цих злочинів.

На наше переконання, одним із важливих складників соціально-демографічних ознак особи злочинця є така ознака, як сімейний стан. Адже наявність сім'ї, у тому числі такої, де є малолітня дитина (діти), може більшою мірою впливати на мотивацію вчиняти або не вчиняти суспільно небезпечні діяння. І цей вплив може бути діаметрально протилежним, зокрема, якщо йдеться про вчинення злочину особою жіночої статі. Наприклад, коли в

жінки благополучна родина, це є вагомим аргументом для позитивної законслухняної поведінки, разом із цим якщо в жінки проблеми в сім'ї, вона є неповною (відсутній чоловік або вони не проживають разом) або хтось із близьких родичів має шкідливі звички (зловживання алкоголем, наркотичними засобами, ігроманія), то це, навпаки, може спонукати її вчиняти суспільно небезпечні діяння.

Цілком закономірно, що перелік соціально-демографічних ознак не є сталим і самі по собі вони не мають жодного кримінологічного або кримінально-правового значення, однак у своїй сукупності стосовно тих осіб, які вчинили злочини, вони дають важливу інформацію, без якої неможливо ефективно виконувати завдання, спрямовані на запобігання злочинності, а саме визначення її причин та умов.

Детальний аналіз матеріалів кримінальних проваджень і судових рішень щодо контрабанди культурних цінностей за 2012–2016 роки свідчить, що в більшості цей злочин учинявся особами чоловічої статі [4, с. 215], однак існує частка випадків його вчинення й жінками. З огляду на це, а також урахування особливостей об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину «контрабанда культурних цінностей», потребує більш ґрунтовного дослідження питання вчинення зазначеного злочину особами різної статі, кримінологічного аналізу якостей їхньої особистості, причин та умов, які сприяли злочинній поведінці, визначення потенційної «групи ризику», до якої можуть належати люди, котрі з більшою ймовірністю будуть як учиняти контрабанду культурних цінностей одноосібно, так і сприяти її вчиненню іншими особами (зокрема, у складі злочинних спільнот).

У результаті проведеного нами дослідження було проаналізовано тексти судових рішень (вироки) щодо кримінальних проваджень за фактами вчинення контрабанди культурних цінностей, які містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, в період з 2012 року по 2016 рік.

Так, із загальної кількості всіх проаналізованих вироків щодо вчинення контрабанди культурних цінностей у 91% з них було визнано винними та засуджено осіб чоловічої статі й лише у 9% – жінок. На загальному фоні всіх випадків учинення контрабанди культурних цінностей в нашій державі ця цифра не видається такою вражаючою, однак якщо звернутися до статистичних показників за роками, то вони свідчать, що стосовно контрабанди культурних цінностей актуальною є тенденція загального збільшення випадків учинення злочинів жінками протягом останніх років.

Зокрема, протягом 2006–2011 років жінками було вчинено лише 16,6% від загальної кількості всіх злочинів «контрабанда культурних цінностей», разом із цим протягом останніх чотирьох років (протягом 2012–2016 років) ця кількість збільшилася вже до 25%. Зазначені показники не можна залишати поза увагою, адже вони свідчать про поступове збільшення кількості жінок, які вчиняють контрабанду культурних цінностей.

Варто детальніше розглянути статистичні показники за найбільш важливими ознаками з усієї сукупності соціально-демографічних ознак осіб, які були засуджені за вчинення контрабанди культурних цінностей протягом останніх чотирьох років:

1. Вік. За цією ознакою більшість засуджених (73,6% від загальної кількості) належали до середньої вікової групи, а саме були старші за 30 років, 17% відсотків на момент засудження не досягли 30 років і лише 9,4% з них на момент проголошення вироку досягли пенсійного віку. Разом із цим жодна неповнолітня особа не була засуджена за контрабанду культурних цінностей протягом аналізованого періоду.

2. Громадянство. Ураховуючи наявність чи відсутність в осіб, які вчиняли контрабанду культурних цінностей, громадянства, то в усіх із переліку визнаних винними

згідно з вироком було громадянство. Разом із цим українське громадянство мали більшість засуджених – 81,1%, решта – 18,9% – були громадянами інших держав, зокрема Російської Федерації, Молдови.

3. Освіта. Щодо освітнього рівня, то варто зазначити, що в осіб, яких було визнано винними й засуджено за вчинення контрабанди культурних цінностей, у більшості випадків він не дуже високий, оскільки з них лише 28,3% мали повну вищу освіту (1,1% неповну вищу освіту), 49% мали середню освіту, середньо-спеціальну освіту – 15%, а загальну середню освіту – лише 5,6%.

4. Сімейний стан. Сімейний стан осіб, які вчиняли контрабанду культурних цінностей, характеризується в більшості відсутністю сім'ї (офіційно оформлених шлюбних стосунків), а саме тим, що вони не перебували в шлюбі взагалі або на момент оголошення вироку вже були розлученими, – 51%. Перебували в шлюбі 45% засуджених за контрабанду культурних цінностей, із них у цивільному шлюбі – лише 4%.

5. Під діяльністю (вид заняття). Залежно від того, яким видом діяльності займалася особа до постановлення вироку по факту вчинення нею контрабанди культурних цінностей, потрібно визначити такі закономірності:

– більшість засуджених за контрабанду культурних цінностей у визначений у рамках дослідження період не працювало взагалі (50,9%) або не мало постійного офіційного місця роботи (20,7%);

– мали постійне офіційне місце роботи лише 28,4% від загальної кількості засуджених за контрабанду культурних цінностей;

– діяльність, якою займалися до моменту засудження винні особи, жодним чином не була пов'язана зі сферою державної влади або управління. Так, лише у 8,3% випадків вони обіймали керівні посади на підприємствах приватної форми власності, 2% – у сфері освіти й науки, в інших випадках вони виконували роботу, яка не вимагала наявності спеціальних знань чи рівня підготовки (охоронець, інструктор) або займалися підприємницькою діяльністю.

6. Наявність дітей. Неповнолітні діти були лише у 26,4% осіб, засуджених за контрабанду культурних цінностей, решта (73,6%) не мали дітей. Із них одну дитину мали 17%, двох дітей – 5,6%, трьох і більше дітей – 3,7%. Варто зазначити, що наявність на утриманні неповнолітніх або малолітніх дітей на практиці є вагомим чинником для призначення за контрабанду культурних цінностей більш м'якого покарання, ніж передбачено санкцією відповідної статті, або й звільнення від призначеного покарання з випробуванням.

Наприклад, згідно з вироком суду у справі від 2013 року № 686/14919/13-к, громадянку О. було визнано винною в учиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 201 КК України (незакінчений замах на контрабанду культурних цінностей), і призначено покарання у вигляді трьох років позбавлення волі з конфіскацією предметів контрабанди (43 монети XVII–XVIII сторіччя, які належать до культурних цінностей). Разом із цим до О. одразу ж було застосовано звільнення від відбування покарання на підставі ст. 75 КК України: її звільнили від відбування покарання з випробуванням, установивши мінімальний іспитовий строк тривалістю один рік.

Відповідно до ст. 69 КК України, наявність на утриманні малолітньої дитини і стан вагітності було враховано громадянці А. як пом'якшуючі обставини під час призначення покарання за сукупність злочинів – незакінчену та закінчену контрабанду культурних цінностей (ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 201; ч. 1 ст. 201 КК України). За ці діяння їй було призначено остаточне покарання у вигляді штрафу в сумі 1 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією предметів контрабанди [5]. Це незважаючи на те, що мінімальне покарання, згідно із санкцією ч. 1

ст. 201 КК України, – позбавлення волі строком на три роки.

7. *Судимість*. Залежно від наявності або відсутності судимості, більшість засуджених, а саме 92,5% від загальної кількості, на момент проголошення їм вироку раніше не засуджувалася за вчинення контрабанди культурних цінностей. Лише в 7,5% випадків особи раніше засуджувалися, однак ідеться про фактичну судимість, тобто таку, коли чоловік чи жінка в певний період свого життя притягалися до кримінальної відповідальності, однак у кримінально-правовому розумінні ця судимість припинилася автоматично (шляхом погашення) або була знята в судовому порядку з дотриманням усіх необхідних юридичних вимог.

8. *Місце проживання*. Стосовно зазначеної ознаки, то з огляду на досліджені матеріали в 69,8% випадків засуджені особи проживали в містах, разом із цим у сільській місцевості – селах і селищах міського типу – мешкали лише 30,2% з них. Отже, протягом аналізованого періоду мешканці міст більше вчиняли контрабанду культурних цінностей, ніж особи, які проживали в сільській місцевості.

Отже, ураховуючи все вищезазначене, ми дійшли таких висновків:

– незважаючи на те що протягом 2006–2012 років за контрабанду культурних цінностей у більшості випадків засуджувалися особи чоловічої статі, протягом чотирьох останніх років відбулися суттєві зміни стосовно статистичних показників щодо вчинення контрабанди культурних цінностей жінками: істотно (до 25%) збільшилася кількість таких випадків, порівняно з попереднім періодом;

– з огляду на базові соціально-демографічні ознаки можна скласти такий узагальнений «портрет» особи злочинця, засудженого за контрабанду культурних цінностей: це особа чоловічої статі, громадянин України середнього віку, який мешкає в місті, без постійного місця роботи або визначеного роду занять, раніше не судимий, не перебуває в офіційному шлюбі або розлучений, не має дітей, із середньою або середньою спеціальною освітою;

– потребує більш ґрунтовного дослідження питання соціально-демографічних ознак осіб, засуджених за злочини, які посягають на культурні цінності, зокрема контрабанду культурних цінностей, оскільки у своїй сукупності зазначена група ознак дає важливу кримінологічну інформацію, без якої неможливо ефективно виконувати завдання, спрямовані на запобігання цьому специфічному виду злочинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : [підручник] / [І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В.В. Голіни. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2009. – 288 с.
2. Кримінологія : [підручник] / [В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.] ; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. – Х. : Право, 2014. – 440 с.
3. Курс кримінології: Загальна частина : [підручник] : у 2 кн. / [О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
4. Міщенко М.О. Кримінально-правова охорона культурних цінностей в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / М.О. Міщенко. – К., 2014. – 223 с.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/>.